

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka, glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa *Defendologija* i *Sociološki diskurs*

DEMOKRATIJA KLIZI AUTOKRATIJI

Savremeni svijet obilježen je paradoksom koji predstavlja jedan od ključnih izazova političke teorije i ustavnopravne analize: demokratija je globalno prihvaćena kao osnovni jezik legitimnosti, ali se istovremeno brojni politički poretci sve vidljivije udaljavaju od demokratskih standarda. Malo koji savremeni režim otvoreno će za sebe reći da je antidemokratski. Naprotiv, gotovo svi insistiraju na izborima, narodu, legalnosti i javnom interesu. Ipak, upravo unutar tog demokratskog jezika razvijaju se obrasci koji sve više podsjećaju na autokratsku koncentraciju moći i demokratsku regresiju. Odatle i proizlazi potreba da se savremena autokratizacija ne shvati kao puki povratak starim oblicima diktature, nego kao nov, složen i prilagodljiv model političke transformacije. Pod autokratizacijom se u savremenoj literaturi najčešće podrazumijeva proces postepenog slabljenja demokratskih garancija i koncentracije političke moći u rukama izvršne vlasti, vladajuće partije ili vođe. Njena posebnost leži u tome što ne mora značiti trenutni nestanak ustava, izbora ili institucija. Ona se odvija kroz smanjenje političkog pluralizma, ograničavanje medijskih sloboda, pritiske na pravosuđe, delegitimizaciju opozicije, sužavanje prostora civilnog društva i manipulaciju pravilima političkog takmičenja. U takvim okolnostima demokratski režim ne prelazi odmah u otvoreni autoritarizam; on ulazi u sivu zonu u kojoj formalne institucije opstaju, ali sve manje ispunjavaju svoju izvorno demokratsku funkciju. Pojam demokratske regresije koristan je upravo zato što upućuje na dinamiku nazadovanja. Demokratija nije samo prisutna ili odsutna; ona može biti jača ili slabija, otpornija ili ranjivija, konsolidovana ili erodirana. Demokratska regresija

znači da poredak gubi ona svojstva koja ga čine stvarno demokratskim: ravnopravnost političkog nadmetanja, nezavisnost institucija, slobodu medija, zaštitu opozicije, pravnu predvidljivost i građansko povjerenje u mogućnost promjene vlasti. Taj proces može biti tih, pravno parcijalno prikriven i politički opravdavan retorikom efikasnosti, zaštite stabilnosti ili odbrane nacionalnih interesa. Ono što savremenu autokratizaciju čini posebno opasnom jeste njena sposobnost da funkcioniše bez otvorenog prekida s demokratskom formom. U mnogim slučajevima vlast ne nastoji ukinuti izbore, nego ih učiniti bezopasnim. Ne nastoji formalno zabraniti opoziciju, nego je oslabiti medijskom asimetrijom, institucionalnim pritiscima i moralnom delegitimizacijom. Ne nastoji ukinuti sudove, nego ih kadrovski i politički oblikovati tako da izgube stvarnu nezavisnost. Ne nastoji nužno ugušiti svaki kritički glas, nego proizvesti takvu buku, polarizaciju i nepovjerenje da kritika izgubi javnu snagu. Upravo u toj sposobnosti prilagođavanja leži specifičnost savremene autokratizacije: ona nije uvijek brutalna, ali je često sistemska, uporna i duboko transformativna. Uz to, savremena autokratizacija gotovo redovno koristi populistički obrazac legitimizacije. Vlada ili vladajuća struktura predstavljaju se kao jedini autentični glas naroda, dok se protivnici prikazuju kao otuđene elite, izdajnici, stranci ili neprijatelji zajednice. Takva logika ima dvostruki efekat. S jedne strane, ona emocionalno homogenizuje vlastite pristalice i pretvara političku podršku u oblik identitetske lojalnosti. S druge strane, ona razara samu mogućnost pluralističke politike, jer opoziciju više ne tretira kao legitimni dio poretka, nego kao moralno sumnjiv i politički opasan element. Time se demokratsko takmičenje zamjenjuje egzistencijalnim sukobom, a prostor za institucionalni kompromis postaje sve uži. Veliku ulogu u savremenim procesima autokratizacije imaju i promjene u medijskom i digitalnom okruženju. Tradicionalni mehanizmi kontrole vlasti oslabljeni su fragmentacijom javne sfere, porastom propagandnih tehnika, širenjem

dezinformacija i sposobnošću digitalnih platformi da političku komunikaciju usmjere prema emocionalno najupečatljivijem sadržaju. U takvom okruženju autokratske tendencije dobijaju novu infrastrukturu: više nije dovoljno kontrolisati samo formalne institucije, nego i tokove pažnje, osjećaja i percepcije. Demokratija zato danas nije ugrožena samo na nivou ustava i zakona, nego i na nivou algoritamskog oblikovanja javne svijesti. Savremena autokratizacija dodatno se hrani krizama. Ekonomska nesigurnost, kulturne anksioznosti, migracije, ratovi, pandemije i geopolitički potresi stvaraju pogodno tlo za političke aktere koji nude jednostavna rješenja, snažno vođstvo i moralno jasno podijeljenu sliku svijeta. U vremenima neizvjesnosti građani su često skloniji prihvatiti koncentraciju moći ako ona dolazi upakovana kao zaštita, red ili sigurnost. Tu se otvara stari problem političke teorije: demokratski poredak najranjiviji je onda kada se od njega traži da upravlja strahom, a ne samo neslaganjem. Ako pritom institucije nisu dovoljno snažne, a politička kultura nije dovoljno demokratski ukorijenjena, kriza može postati akcelerator autokratizacije. Bosna i Hercegovina i širi balkanski prostor uklapaju se u ovu širu sliku na poseban način. Ovdje se savremena autokratizacija ne pojavljuje samo kroz opštu logiku populizma i institucionalnog slabljenja, nego i kroz dodatne slojeve postkonfliktnosti, etnopolitičke mobilizacije, ustavne složenosti i slabe demokratske kulture. To znači da demokratska regresija ne djeluje u praznom prostoru, nego kroz već postojeće podjele i institucionalne slabosti. Upravo zato proučavanje savremenih autokratizacijskih procesa u ovom regionu ima širi teorijski značaj: ono pokazuje kako univerzalni obrasci demokratske erozije poprimaju specifične oblike u društvima obilježenim istorijskom traumom, simboličkom politikom i trajnom proizvodnjom političke ugroženosti. Na kraju, savremena autokratizacija i demokratska regresija zahtijevaju da se demokratija prestane posmatrati kao garantovana forma političke normalnosti. Demokratija je uvijek otvoren projekat, izložen

riziku da bude ispražnjen od sadržaja upravo onda kada se čini najprisutnijim u javnom govoru. Što se više vlast legitimira isključivo pozivanjem na narod, a što manje prihvata ograničenja, pluralizam i nezavisnu kontrolu, to je veća opasnost da demokratski jezik postane sredstvo prikrivanja autokratske suštine. Upravo zato je za razumijevanje savremene politike nužno pratiti ne samo da li institucije formalno postoje, nego i da li još imaju kapacitet da ograniče moć, zaštite konkurenciju i očuvaju slobodu političke zajednice.

